

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

TIDSKRIFT FÖR SOCIALA ❖ ❖

OCH LITTERÄRA INTRESSEN

UTGIFVEN AF ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDET

REDAKTÖR: LOTTEN DAHLGREN ❖ ❖ ❖

INNEHÅLL:

Kvinnoarbetet i Stockholms banker.

CECILIA MILOW: Från mitt vandringsår. II. (Mrs Humphrey Ward—Passmore Edwards Settlement.)

CHARLOTTE NERMAN: En tjänarinna af gamla stammen.

Litteratur: L. W., Nya småskrifter i fredsfrågan: Hvad kriget kostar af J. von Block. — Skandinavisk neutralitet af Fredrik Bajer. — F. E., Om ungdomens sedliga uppfostran af Ellen Sandelin. — F. E., Sinnlighetens rätta plats och betydelse i personligheten af Fredrik Klaveness.

Föreningsmeddelanden.

Från skilda håll.

SVECIA,Olycksfall-försäkringsanstalten **GOTHIA.**

Afslutar olycksfallförsäkringar på liberalaste och tidsenligaste vilkor.

Hufvudkontor: Regeringsgatan 3, 2 tr.

Solidt, tidsenligt Lifförsäkringsbolag.
Ömsesidighetsprincip. — Svensk dödlighet.

Kontor: Regeringsgatan 3.

— Aktiebolaget Nordiska Kompaniet. —
Textilafdelning, Thyra Grafström.
 Färdiga och jobbjärade **Broderier** på siden: Kläder, Järft- och yllestrammal, passande för Dunar, Porllärer, Mator, Kuddar, Soverestuckor m. m. Mönster utnyttas. Rekvisitioner från handsorten ombesörjas pr omgående.
 Obs! **Ändrad adress: Regeringsgatan 5.**

Bröderna Pålman's Skrif-, Språk- & Handelsinstitut,
 A. T. *84, Riks- 56 06, Stockholm, Stora Vattugatan 2, 1 och 2 tr. upp.
 Pålman's Handelsskoleverk med öfning- och mätstakekontor.
 Arkivskrift, Terminkurskrift, 8 mån. kurskr. Kurskr. i särskilda ämnen.
 Undervisningen berättades af 21 lärare. Nya elever emottagas dagligen. **Frospåret** framlid på befäran.
 Söndagssektioner. Skriftinstutet förtgår oförändradt.

Skilberg och Holm

Nordiska kompaniets

(F. d. K. M. Lundberg & Joseph Leja)

STOCKHOLM

Jul-Katalog

innehållande c:a 2,500 illustrationer sändes på begäran gratis och franco om denna annons återopas.

STUDENTER, äfven kvinnliga, som önska inträde på apotekarebanan, erhålla anvisningar till clevplatser, om de hänvända sig till Pharmaceutiska föreningens platsbyrå, Sthlm.

G. 126843

Å Fredrika-Bremer-Förbundets byrå, Stockholm, 54 Drottninggatan,

finnas anmälda kvinnliga arbetssökande såsom: lektionsgifvare i olika ämnen, svenska och utländska lärarinnor för hem och skolor, kontors- och skrivbiträden, bonner, husföreståndarinnor, sällskap och biträden i hem, föreläserskor, gymnaster m. fl.

Klagomål öfver svårighet att få köpa verkligt god Ättika har föranledt Liljeholmens Vinfabrik att tillhandahålla sin, sedan många år för god smak och fin arom kända Ättikssprit, på förseglade flaskor försedda med fabriken's etikett och spädningstabell.

För kapitalister, särskildt fruntimmer, har det länge varit ett önskningsmål att kunna öfverlämna värden af sina värdepapper och skötseln af sina affärer åt någon person eller institution, som med absolut säkerhet förenade punktlighet och noggrannhet i utförandet af det anförtrodda uppdraget äfvensom prisbillighet. En sådan institution är

Stockholms Enskilda Banks Notariatafdelning

(Lilla Nygatan 27, expeditionstid 10-4),

som under garanti af **Stockholms Enskilda Bank** åtager sig vård och förvaltning af enskilda personers och kassors värdepapper.

Exempel 1. Om en person hos Notariatafdelningen deponerar obligationer, inkasserar Notariatafdelningen vid förfallotiderna kuponger och tillhandahåller deponenten influtna medel. Vidare efterser Notariatafdelningen utlottningar af obligationer och underrättar deponenten i god tid, ifall en denne tillhörig obligation blifvit utlottad, samt lämnar förslag till ny **placering** af det ledigblifna kapitalet.

Exempel 2. Om inteckningar deponeras hos Notariatafdelningen, underrättar Notariatafdelningen gäldenären därom att räntorna å in-teckningarna skola till afdelningen inbetalas, hvarefter de medel, som inflyta, till deponenten redovisas. Vidare tillser Notariatafdelningen att in-teckningarne blifva i vederbörlig tid förnyade. Om en hos afdelningen deponerad in-teckning genom underlåten förnyelse skulle förfalla, ersätter **Stockholms Enskilda Bank** därigenom uppkommen skada,

Förvaringsavgift: 50 öre för år pr 1,000 kronor af depositionens värde, dock ej under två kronor.

HYLIN & C^{OS}

FABRIKSAKTIEBOLAG

— KONGL. HOFLEVERANTÖR. —

UTSTÄLLNINGSTVÅLAR:

VIOL, HYACINTHE, HÉLIOTROPE, SYRÉN M. FL.

THEA-ROS-PARFYM M. FL.

prisbelönta med

GULDMEDALJ I STOCKHOLM 1897.
I GEFLE 1901.

Försäljes i våra butiker

12 Regeringsgatan — Vesterlånggatan 16

A. T. 64 69.

A. T. 24 97.

samt hos alla finare parfymhandlare i riket.

(S. T. A. 99922)

Om några
Smittosamma sjukdomar och deras
sociala faror.

Föreläsning för kvinnor af
Doktor Ellen Sandelin.

Pris 75 öre.

Wilhelm Billes Bokförlags-Aktiebolag.

Ellen Fries' bibliotek

är öppet *Måndagar* kl. $\frac{1}{2}$ 12— $\frac{1}{2}$ 1 e. m.
» *Onsdagar* » 3—4 » »
» *Fredagar* » 3—4 » »

Biblioteket är mot skriftlig borgensförbindelse af känd förbundsmedlem afgiftsfritt tillgängligt för kvinnor, som egna sig åt studiet af historia och närliggande ämnen.

Det är dessutom tillgängligt för Fredrika-Bremer-Förbundet.

„Neues Frauenleben“

Monatsschrift, herausgegeben von **Auguste Fickert** unter hervorragender Mitarbeiterschaft, setzt sich für die idellen und materiellen Bestrebungen der

Frauen aller Stände

mit zielbewusstem Eifer ein.

==== **Jahrespreis 4 Kronen.** ====

Administration:

Wien, XVIII., Haizingergasse 31.

Sjuksköterskor

med goda betyg öfver genomgångna lärokurser och utöfvad praktisk verksamhet finnas anmälda å Fredrika-Bremer-Förbundets Sjuksköterskebyrå, 25 Tunnelgatan. — Allm. Tel. 82 11. Riks Tel. 68 98.

Toaletmedel

Till att hålla huden, håret och tänderna rena och friska är Salubrin det bästa medel; det är giftfritt och verkar uppriskande samt har en särskild förmåga att intränga till sjukdomshärdar och antiseptiskt påverka dem. Oafbrutet vinner Salubrin allt större användning, i samma mån som det blir känt och köpare icke åtnöja sig med att försöka underhålliga och skadliga efterrapningar. Efterså därför upphimmar Fil. Dr. P. Håkansson's namn å etiketterna och läs bruksanvisningen. Salubrin tillhandahålles i Parfymer-, Specceri- och Färgaffärer. Partilager hos Geijer & Co., Stockholm.

Kvinnoarbetet i Stockholms banker.

Med kortare eller längre mellanrum men med en seghet, som trotsar det sunda omdömet så väl som de faktiska och påtagliga resultatens alla invändningar, uppdyka i den dagliga pressen direkta eller indirekta anfall mot användande af den kvinliga arbetskraften i det offentliga tjänst. Det hjälper ej, att anklagelserna vederläggas, att bevisen för kvinnoarbetets nytta och nödvändighet för samhället mångdubblas, ja, att det från de mest kompetenta auktoriteter erhåller det amplaste erkännande, protesterna skola alltjämt återkomma så länge som föreställningen om att kvinnan icke är mannens arbetskamrat utan hans arbetskonkurrent är rotfast i den allmänna meningen.

Närmast är ofvanstående ofta återkommande reflexion föranledd af en i början af hösten i tidningarna synlig polemik rörande »Kvinnoarbetet vid Stockholms banker», däri hvad som ofvan sagts om segslitenheten af det gängse föreställningssättet om kvinnans offentliga verksamhet får sin fulla bekräftelse. Då det ej saknar sitt intresse att se, huru argumenten för och emot kvinnoarbetet gestalta sig, meddelas här en resumé af den ifrågavarande polemiken.

Det var »Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning», som under ofvan citerade rubrik tog upp frågan utan att anföra några omständigheter, som just nu föranledde dess ställande under debatt. Tidningen tror sig emellertid veta, att trots det att ett betydligt antal kvinliga biträden sedan många år tillbaka varit använda vid hufvudstadens banker och i allmänhet skött sig till bankchefernas belåtenhet. »en tendens numera börjar visa sig att upphöra med kvinnoarbetet».

»Man har funnit», så förklarar tidningen saken, »att kvinnorna äro oftare sjuka än männen, hvarför de måste lämnas betydande mera tjänstledighet; det är ej alltid, som kvinnorna kunna i samma grad som männen bibehålla sin nervstyrka orubbad, något som alls icke är lätt i en ständig beröring med alla slags människor, så att kvinnorna efter ett antal års slitande tjänstgöring lättare komma »ur humör» gent emot kunderna, än hvad fallet är med männen; slutligen uppstår det stor svårighet vid besättandet af ledig-

vordna chefsplatser i banker, där alla mellansysslor äro upptagna af damer, när då ingen skolad manlig krets finnes att taga ur.

»Det kan konstateras ännu i dag, att stora mängder af bankkunder icke gärna underhandla med en kvinna på t. ex. en kamrerareplats. Detta är ju löjligt, men icke desto mindre sannt. Vid en bank i hufvudstaden finnes en bepröfvad, intelligent kvinna, skarp som den bästa kamrer, men hon kan endast sitta vid befattingen på så sätt, att hon i förhandlingen med kunderna har ett manligt biträde som skylt.»

Ja, så lyder G. H. T. utsago. Tidningen visar ju samtidigt sina kvinnovänliga tendenser genom att förklara allmänhetens fördomar »löjliga» — sorgliga voro kanske här bättre på sin plats — och det konstateras ytterligare, att »med kvinnornas arbete är man å olika håll fullt nöjd» hvarjämte den icke längsökta reflexionen göres, att »brist på kvinnokraft finnes ej».

Omedelbart sedan här anförda uttalanden stått att läsa i ofvannämnda Göteborgstidning, ger sig Dagens Nyheter in på svaromål, man får antaga icke bara af lokalpatriotismen utan af verklig öfvertygelse att det här gällde en fråga, som för principens skull tarfvade vederläggning. Ja, för att finna ut i hvilken grad uppgifterna om kvinnoarbetet i Stockholm stämde med det verkliga förhållandet, har Dagens Nyheter anställt förfrågningar i saken hos ett par af de banker i Stockholm, som använda största antalet kvinnliga arbetare. Här må ur D. N. anföras resultatet af den gjorda »enquëten» :

»*Skånebankens* direktör bestyrkte icke Handelstidningens uppgifter. Sedan 24 år tillbaka har banken haft fruntimmer anställda, och de fingo vitsordet att städse ha varit flitiga och pålitliga samt ej gifvit anledning till anmärkning. Att kvinnorna voro oftare sjuka än männen, hade han ej kunnat finna, snarare tvärtom. Exempelvis hade ett af de kvinnliga biträdena tjänstgjort i banken i 18 år utan att en enda dag ha varit frånvarande på grund af sjukdom. En af de tre kassörsposterna innehafves af ett fruntimmer, hvaremot det ej ifrågakommer att anställa en kvinnlig kamrer, där det fordras stor språkkunskap samt en vidsträckt affärskänedom, än man kan förutsätta hos fruntimmer. Som totalomdöme ville han emellertid säga, att han endast haft tillfredsställande erfarenheter af att ha kvinnliga biträden — hvilka i denna bank äro ungefär lika många som de manliga — samt att någon tendens att minska deras antal ej förefunnes.»

»I *Stockholms enskilda bank*, som var bland de första i hufvudstaden att använda kvinnlig arbetskraft, har man gjort ungefär samma rön som på förutnämnda ställe. Det finns visserligen områden, där kvinnorna äro underlägsna männen, men å andra sidan flera där man föredrar kvinnorna. Till de förra hör exempelvis korrespondansen. Som kvinnliga biträden i utlandet äro en sällsynthet, har ett fruntimmer ej tillfälle att öfva upp sig genom studier utomlands. Inte håller användas fruntimmer till kamrerssysslor eller andra chefsplatser. Det är svårt att bestämdt definiera, hvad som mest bidrar härtill, om det är bristande omdömesstyrka eller andra egenskaper, men det är likväl så. Å andra sidan sköter kvinnan inom det område hon behärskar på utmärkt sätt sitt arbete. Det rent mekaniska arbetet förrätta de väl och äro mycket pålitliga och ordentliga. Den kvinnliga personalen är äfven här lika stor som den manliga, och någon tendens att minska den förra finns inte, snarare att öka den.»

»För att äfven höra, hvilken syn på frågan förefanns i ett statens ämbetsverk, vände tidn. sig till *Postsparbanken*, där material till erfarenheter inte saknas, eftersom ett 80-tal kvinnliga biträden äro anställda där. Äfven här gafs fruntimren det berömmet att de sköta sitt arbete utmärkt. De ha bland annat en seghet och ut hållighet, som göra, att de i tiotal år kunna hålla på med ständigt ett och samma själsdödande arbete, där en karl antagligen skulle slappna till, men som de förrätta med alltjämt samma spänstighet. Äfven här har det varit ifrågasatt icke att minska, utan att öka den kvinnliga personalen.»

Det är ju i det stora hela utmärkta vitsord kvinnoarbetet här erhållit. Undersökningen är visserligen icke vidtomfattande, men de auktoriteter, som hörts, äga desto större vederhäftighet, och tidningen har nog rätt i sin förmodan, »att svaren skulle bli ungefär liknande å andra af hufvudstadens enskilda banker». Att kvinnoarbetets större prisbillighet, en faktor som i de åberopade vitsorden icke framhållas, spelar en viktig roll vid dess användande förbigås ej heller af D. N., och denna omständighet, tillika med kvinnornas minst sagdt lika stora pålitlighet, anser tidn. vara fullgoda skäl för att deras ställning inom denna del af arbetsmarknaden icke skall underkastas någon rubbning.

Med berömdvärd ärlighet delger G. H. T. sina läsare Stockholmskollegans förklaringar, och tidningen säger sig, i de hårdt anlidade husfädernas intresse, vara glad åt ifall ett misstag här skulle föreligga, då det icke är oviktigt att familjeförsörjarens kapitalstyrka

»erhåller lättnad genom döttrarnas i huset betalda verksamhet utom familjekretsen». Men G. H. T. gläder sig ej mindre åt att Dag. Nyh. gjort samma erfarenhet som de själfva, nämligen »att det mindre skulle bero på kvinnornas brist på duglighet än på andra omständigheter att de ej kunna användas på chefsposter». Hvilka dessa omständigheter äro utvecklas ej närmare.

De här anförda bankcheferna lämna, som man finner, ej håller någon tillfyllestgörande utredning rörande detta faktum. Det större mått af fackkunskap och affärskänedom, som en bankkamrerpost kräver förutsättes ej ett fruntimmer vara i besittning af; »en kvinna har ej tillfälle att öfva upp sig genom studier utomlands» o. s. v. Hvad den kvinliga förmågan skulle kunna uträtta ifall den bereddes tillfälle att utveckla sig på samma sätt som mannens ifrågasättes icke. Därhän har icke ens den fördomsfriaste man kommit, då det gäller kvinnoarbetet, att han tänker tanken ut och väger möjligheterna för och mot hvarandra. Han fastslår utan att definiera hvarföre, att kvinna inte passar på chefsplatser — »bristande omdömesstyrka eller andra egenskaper» anföras på sin höjd — och därmed är saken affärdad.

Att emellertid frågan ansetts värd beaktande visas af den ifver, hvarmed den upptagits i pressen. Så redogör bl. a. Nya Dagligt Allehanda ganska utförligt för sina kollegers uttalanden och fogar därtill några uppgifter om hvad som i samma ämne kunnat utrönas från utlandet, exempelvis från Tyskland och England. Många tecken tyda på, säger tidningen, att man i flere främmande länder icke delar den tillfredsställelse, som i detta afseende råder hos oss, att »det t. o. m. tyckes på sina håll arta sig till ett fälttåg mot kvinnornas användande på de arbetsfält, som till för få årtionden sedan uteslutande behärskades af mannen». »Så förmäles från Tyskland, att chefen för rikspostväsendet nyligen påbjudit inskränkningar i tillsättandet af kvinliga funktionärer vid post- och telegrafverken och iakttagande af stor försiktighet i dylika fall. Såsom grund därtill angifvas särskildt ofta inträffande sjukdomsfall bland kvinnorna». Och hvad England beträffar anföres en förf. i Daily Chronicle, som, utan att inlåta sig på några statistiska argument, framkastar den frågan »om det icke var ett stort socialt fel man begick, då så många kvinnor drogos bort från sin gamla verksamhetskrets, hemmet och familjen».

Tysklands kända efterblifvenhet på kvinnofrågans område är en slags borgen för att det här åberopade uttalandet är karaktäristiskt för myndigheternas uppfattning af kvinlig verksamhet; mindre torde dock en enstaka tidningsartikel, som den citerade, ange den allmänna

opinionen inom den engelska nationen beträffande kvinnornas arbete. Det är nog från andra synpunkter än den individuella »lyckans», som den praktiska engelsmannen betraktar de sociala rörelserna och kvinnorbetet som ett led af dem, hvarför den af N. D. A. citerade artikeln ej kan tillmätas någon större betydelse.

Flera anknytningspunkter med våra förhållanden erbjuda emellertid de yttranden, som just med anledning af de svenska tidningarnas uppsatser om »kvinnorna i våra banker» afgifvits af norska auktoriteter. I Kristiania har t. o. m. ifrågavarande pressuttalanden föranlett en, som det vill synas, ännu mer inträngande undersökning af kvinnoarbetets förhållanden än i Stockholm. En Trondhemstidning meddelar därom bl. a. följande:

»På förfrågan har direktören för *Kristiania sparbank* uttalat sitt fulla och obetingande erkännande af damernas arbete. De två underkassörskorna vid hufvudkontoret äro helt enkelt enastående; de göra aldrig ett fel, yttrade direktören, och de öfriga damernas arbete är också utmärkt. Vid afdelningskontoren ha kassörskorna samma lön som den manliga bokhållaren, cirka 1,200 kr. för 3 à 4 timmars arbetstid dagligen; underkassörskorna vid hufvudkontoret kunna avancera till 1,500 kr. för 4 timmars förmiddagsarbete. Man har icke märkt, att damerna äro sjukligare än herrarna. *Kreditkassan* har fyra kvinnor anställda som kassörskor vid de fyra afdelningskontoren, och direktionen har ingen grund att vara missbelåten med dem. I samma anda uttalar sig direktören för *Handelsbanken*. Man har icke märkt, att de tre där anställda damerna äro sjukligare än andra bankens funktionärer. Kontorschefen för *Industribanken* hade gjort den erfarenheten, att om än hälsotillståndet i genomsnitt var bättre bland herrarna än bland damerna, så berodde intelligensen och arbetsförmågan fullständigt på individen. Banken har haft kvinliga funktionärer, som arbetat minst som två. För de mer enerverande göromålen passa herrarna obetingadt bättre, damerna synas ha lättare att kunna uthärda det enformiga, maskinmässiga arbetet, hvilket de i regel utföra med stor noggrannhet.»

Så långt det norska omdömet, öfver hvars för kvinnorna gynnsamma resultat, vi svenskor, ej kunna annat än känna tillfredsställelse. Litet besynnerlig förefaller endast den sens moral, hvarmed den anförda norska tidningen avslutar sin artikel; »efter dette», heter det, »ser det altsaa ut til, at de norske damer er mere utholdende i sit arbeide end deres svenske søstre». Den ärade kollegans förmåga att tyda svenska synes af detta uttalande att döma lämna

något öfrigt att önska. Att de svenska bankkvinnorna skulle brista i uthållighet, har icke en enda gång blifvit framdraget såsom skäl för indragning af deras tjänster. Däremot faller det tydligt i ögonen hur föga logiskt vederbörandes resonemang är, då de önska fastslå kvinnornas olämplighet till exempel för chefsplatser. Skäl för och emot framdragas, som vi sett, alldeles icke; man endast konstaterar att »det är så».

Men, fråga vi, hur kan man påstå att en sak är oanvändbar, utan att den blifvit pröfvad? Äfven under antagande att affärs-
geni är en specifikt manlig egenskap, är det, som sagdt, ännu absolut obevisadt, att ej en kvinlig bankfunktionär om det erbjödes henne samma chancer i fråga om utbildning och avancemang, ej skulle kunna utvecklas till, låt oss säga, en fullt duglig och användbar bankkamrer. Finansiellt skarpsinniga kvinnor har det funnits i alla tider och i alla land och om deras förmåga är pröfvad inom enskilda affärsföretag af betydighet, skulle den icke lika väl kunna användas inom det offentliga? Chefsegenskaper äro f. ö. något så individuellt att, ifall saken verkligen underkastades en grundlig och fördomsfri pröfning, man utan tvifvel skulle finna procenten af chefsämnen icke vara så synnerligen mycket lägre bland den kvinliga än den manliga bankpersonalen. Alltså med allt erkännande af här åberopade svenska och norska auktoritetens otvetydiga välvilja mot de kvinliga »banktjänstemännen» skulle man önskat att deras ord varit för sakens utredande mer tillfyllestgörande.

Från mitt vandringsår.

II.

Mrs Humphrey Ward — Passmore Edwards Settlement.

London, Okt. 1902.

Första gången jag råkade mrs Humphrey Ward i Pioneer klubben, utgjorde hon medelpunkten i en grupp ifrigt samtalande damer och jag fick ej tillfälle att närma mig henne. Mot slutet af samkvämet presenterades jag, och hastigt utbytte vi några ord. Hon sade, att hon intresserade sig varmt för våra arbetsstugor och lofvade att låta höra utaf sig. Några dagar därefter fick jag in-

bjudningskort till en »Conversazione» i »The Passmore Edwards Settlement» den 27 september kl. 8,30 e. m.

På utsatt tid infann jag mig och mottogs på älskvärdaste sätt af värdinnan, som lifligt intresserar sig för Sverige, en af de få engelskor, som verkligen veta litet mer om vårt land än att det är punschens och tändstickornas. Hon talade med stor beundran om Alfred Nobel och ville veta allt möjligt om Sven Hedin. Hon »set me going», ty svenskt ljus sätter jag ej »under eno skeppa», när jag reser utom vårt lands gränser. Vi behöfva verkligen ej skämmas för oss, hur smått vi än må ha det förresten.

Och mrs Humphrey Ward, den store Thomas Arnolds sondotter, hvilken kvinna är ej hon! Ståtlig och vacker rör hon sig med enkel värdighet bland sina arbetarevänner, som så gärna flocka sig omkring henne. Hon lyssnar till mödrarnas oföfyllda tankar. Hon är själf mor och förstår dem. Hon slår ej öfverlägset i vädret männens socialistiska funderingar, hon har öra för barnens frågor och gifver sig tid att besvara dem. Hvar och en skiljes ifrån henne med sol i hjärtat vid minnet af detta ansikte, som skälfter af deltagande, lyser och strålar af medkänsla och sympati. Hon sitter med famnen full af de gåfvor människor skatta högt, snillets och hjärtats. Hon är mycket rik, rör sig i de högsta kretsar och är en gärna sedd gäst hos Englands högadel. Bland dem umgås hon lika enkelt som bland sina fattiga vänner i St. Pancras, och hos mången af Westends magnater har hon tändt det ljus, som nu på ett eller annat område upplyser »Folkets hus» i Tavistock Place.

Mrs Humphrey Ward är en utmärkt hustru och mor. Familjen bor nu utanför London på sin egen »Stocks», och här lefver den ett ideallif i en härlig natur, omgifven af gammaldags komfort och alla tiders konst och smak. Mr Humphrey Ward är medarbetare i Times, konstkritiker, och han och hustrun lefva det rikaste andliga samlif som kan tänkas högt begåfvade människor emellan. Med den urskiljning, som utmärker den sanne människovännen, dela de frikostigt med sig af allt det myckna de själfva fått. Den fattiges själfaktning och själfverksamhet släppes aldrig ur sikte, och ingen vuxen får bli medlem i Passmore Edwards Settlement, som ej vill göra sin insats där, antingen genom sitt arbete eller genom pänningebidrag.

* * *

Jag vill nu närmare göra reda för Passmore Edwards Settlement. Hvad är egentligen en Settlement?

Det faller sig ej så lätt att gifva ett kort och tillfredsställande svar på den frågan, ty i England finnes en hel del uppfostrande institutioner, som gå under det namnet. Passmore Edwards Settlement i Westend har samma mål och syfte som Toynbee Hall och Oxford House i Eastend, att utgöra centrum för socialt folkupplysningsarbete. För det honorar, nära 300,000 kr., mrs Humphrey Ward uppbar för sin uppseendeväckande sociala roman »Marcella», inköpte hon tomten i Tavistock Place, där Passmore Edwards Settlement med sina mörkröda murar drager uppmärksamheten till sig. Namnet bär denna oas i fattigmans ödemark efter en förmögen man, som med mycken välvilja och uppmuntran iakttagit mrs Humphrey Wards nitälskan för ungdomens höjande i sedligt afseende.

Passmore Edwards Settlement ligger på gränsen till ett starkt befolkadt arbetaredistrikt i St. Pancras församling. År 1901 räknade denna församling 235,617 inv. på 2,694 acres. Många familjer bo så sammanpackade, att 7—8 personer trängas i samma rum, och det demoraliserande inneboendesystemet är tyvärr nästan regel. Ungdomen arbetar vid fabrikerna; kvinnorna äro sysselsatta vid tvättinrättningar, i skomakeri- och skrädderiaffärer; männen förtjäna sitt lifsuppehälle som murare, stensättare, tryckare, gjutare m. m. Hvad har nu Passmore Edwards Settlement lyckats göra för underverk bland dessa människor, hvilka dag ut och dag in sucka och tråla i Frodes mammonskvarn, där »Tårar strömma, kinder blekna, läppar darra, senor vekna?» — — — — —

Låt oss se. Följ med till »The Settlement» en förmiddag! Framför oss ligger en stor byggnad, tilldragande för ögat genom sina enkla linier och sin mjuka färgton. En labyrint af breda korridorer, smala gångar och trappor leder till en mängd större och mindre rum, hvilka brukas till en del varierande ändamål, beroende på dagens timmar. Efter kl. 10 på morgonen surra barnröster därinne och från kl. 6—11 e. m. liknar byggnaden närmast en väldig bikupa, full af idogt och fröjdefullt arbete.

En vägvisare erbjuder oss artigt sina tjänster. Vi inträda genom den första dörren till venster och gå uppför en bred stentrappa. Vi föras in i en stor sal med hvälfdt tak, breda, höga fönster, rödmålade väggar med en hvit fris, elektrisk belysning. Det stora, glada rummet, den varma färgen göra ett angenämt intryck. Det är så enkelt alltsammans, men man känner instinktivt

att denna enkelhet kostat mycken kärleksfull omtanke. Det är icke fattigmans enkelhet, det är rikemans, som parar enkelhet med skönhet och bekvämlighet. Den stora salen rymmer 600 personer. I öfre ändan är en rymlig platform och däruppe står en präktig flygel, ett massivt ekbord och ett par bekväma, vackert skulpterade ekstolar. Vid högtidliga tillfällen täckes platformens golf af en röd, mjuk matta och vackra blommor pryda bordet.

Vi gå åter ut på gatan, vika om hörnet, gå igenom portalen och in i en treflig förstuga. Till venster öppna vi en dörr — — Barn!

En skolsal med samma rödmålade väggar, en mängd vackra tafflor och lefvande blommor och ett tjugotal barn, som sitta eller stå omkring borden. De likna ej barnen, som stojande leka i trädgården utanför. Vi blicka med deltagande på kryckorna, som ligga bredvid dem, järnställningarna, som omsluta deras lemmar, rygg och nacke. Hvilka vissna, underligt gamla ansikten några af dem hafva, men ögonen — barnaögonen lysa som stjärnor. Ifriga små händer knåda i lera allehanda figurer, andra fläta korgar, några sy och sticka och somliga måla och rita. De se så hjärtans glada och förnöjda ut och svara vänligt och gladt på alla till dem ställda frågor.

Midt emot i korridoren besöka vi ett föreläsningssal, för tillfället andvändt som matsal. Två långa bord äro pryddt dukade och en rykande rostbiff sänder aptitretande vällukter till små hungriga middagsgäster. De små krymplingarna få här sin middag, god, närande föda, väl lagad och trefligt serverad.

En lång korridor för ut till ett stort, vackert rum med utbygd fönster. Väggarna mörkröda, panelningarna mattgröna, och öfver den breda, öppna spiseln se vi ett väl utfördt monogram T. H. G. inom en lagerkrans. Vår vägvisare berättar, att initialerna äro den älskade och beundrade professor Greens i Oxford. Biblioteket är af familjen Arnold uppfördt och ägnadt hans minne. Här tillbringar mången handverkare och arbetare sin afton i sällskap med goda böcker och tidskrifter.

Tramp-tramp-tramp-tramp ljuder det ofvan våra hufvuden. Åter barn — — och åter krymplingarna. Stackars små! Genom biblioteket deflera de förbi oss på väg till matsalen. Deras vanförhet faller nu skarpare i ögonen, likaså uppfatta vi tydligare, hur bräckliga de äro och från hvilka armodets hem de komma. De le och prata, omedvetna såsom barn oftast äro, och hänga hängifvet

sina lärarinnor i armen eller låta sig bäras af sina vänliga sköterskor, då dessa tycka, att trapporna äro för många och höga.

Ur klassrum i klassrum vandra vi, och stå slutligen i ett stort rum med mjuk mörkblå matta på golvet, grågröna väggar, prydda med en del vackra reproduktioner af Watts, Millais och Reynolds*) taffor. Bekväma korgstolar inbjuda till hvila och i ena hörnet står ett pianino. Utanför det höga fönstret gunga gröna grenar, vinkande oss ut i en stor fridfull trädgård med välvårdade gräsmattor och blomsterbäddar, prunkande med höstens brokiga dalar och astrar — en liten oas midt i hjärtat af det bullrande, slamrande, nervpinande London.

Det vackra rummet är en tillflyktsort för alla dem, som önska hvila, njuta af en god bok, lyssna till litet musik eller en stunds högläsning. Det besökes flitigt af äldre kvinnor ur småborgarklassen, hvilkas hem ej gifva dem tillfälle till någon slags själens odling efter dagens mångahanda slit och släp.

Ett par steg för oss in i ett annat aflångt rum, äfven det med utsikt åt trädgården. Den vackra frisen framställer de fyra årstiderna, och mot de brunröda väggarna nedanför te sig flera värdefulla kopparstick i ljusa ekramar. Detta vackra rum är den residerande personalens matsal, men slagborden kunna hastigt skjutas åt sidan, så att den prydliga salen äfven kan användas till andra ändamål än endast tillfredsställandet af lekamlig hunger.

Genom ett par slagdörrar föras vi åter ut bland barnen, som muntert glamma omkring rispuddingen. Vi finna, att vi gått rundt omkring en stor fyrkant i det inre af byggnaden och åter kommit till utgångspunkten.

Hvad är fyrkanten för slag? Öppna luckorna till vänster och se ut! Vi blicka liksom från ett galleri ned i en stor gymnastiksal, hvilken upptager hela byggnadens midtelparti. Allt ljus kommer genom de väldiga takfönstren. Gymnastiken kallas här, liksom öfverallt, »svensk», men liknar mycket litet den svenska och kan ej jämföras med denna.

Nyfiknheten drifver oss ner i undervåningen, ur hvilken allehanda fräsande ljud nå våra öron. Flera unga flickor äro sysselsatta med matlagning i hushållsskolan. I ett af rummen strykes. Eleverna äro 14—16-åringar. Till höger om stryk- och tvättkamrarne ligger ett par badrum, och till vänster en stor slöjdsal och snickeri-

*) Vi begagna tillfället att påpeka ett i Cecilia Milows föregående uppsats förekommande tryckfel. sid. 317, där här nämnda engelska konstnär *sir Joshua Reynolds* namn blifvit förvridet till »Key-Nolds».

verkstad. Hvilken mångfald af interiörer! Hvad gör man här? Är det endast för nyttans skull eller uteslutande för nöjets, som denna människokupa tillkommit, eller kanske det är för bådas? Vandra dit en höstafton. Därutanför hänger Londondimman tung och mörk öfver metropolens slippriga gator. Vore det ej för de klart upplysta bodfönstren, skulle det vara som att sticka hufvudet i en säck, om man vågar sig utom hemmets skyddande murar.

Hur mången har dock ej trotsat väder och vind och begifvit sig bort till »oasen» i Tavistock Place? Man kan med nätt nöd tränga sig fram till dörren. En skara barn, pojkar och flickor, skocka sig omkring trappan. De stampa otåligt och försöka hålla sig varma. En dam arbetar sig fram med leende nickningar och vänliga ord; »Jag väntar te' att få läsa, fröken», säger en. »Vars'go, fröken, jag ska in te' gymnastiken», ropar en annan. »Hvarför släppa de inte in oss?» undra flera.

Slutligen öppnas dörrarna, och in störta barnen under stöj och larm, men mötas af dem, som tämja deras otåliga sinnen och fördela dem i grupper och sända dem till de rum, hvarest de skola tillbringa sin afton med arbete eller förströelse.

I krymplingarnas matsal är nu anblicken en helt annan än på förmiddagen. Borden äro bortflyttade och stolar stå uppradade i stället, och på alla stolar barn — barn i alla åldrar — barn sittande i hvarandras knä, barn, uppkrupna på den lilla estraden, barn, tittande fram ur vecken på lärarinnans kjol däruppe. Hvad står på? Jo, hon håller på att berätta en saga, H. Ch. Andersens »Sjöjungfrun». Hvilken andlös tystnad, man skulle kunna höra en knappnål falla. Utför fantasins gyllene flod bär det till romantikens ändlöst vidsträckta haf, där vågorna stundom med väldigt dån slå fräsande skum mot skyn eller ock i sin lugna spegel återger praktfulla stjärnenätter, ett haf uti hvilket vi alla måste fördjupa oss, om vi vilja bevara hjärtats renhet och oskuld, tankens höga flykt och själens spänstighet. Hur ofta och lätt dyker ej storstädernas barn ned i penny-litteraturens depraverande lektyr! Är det ej en skön gärning att föra dem ut till hafs, där friska, starka vindar blåsa bort den förskämda inbillningens foster?

Besöka vi samma rum vid åttatiden i morgon, finna vi ett hundratal pojkar ifrigt lyssnande till »Oliver Twists» öden och äfventyr, till »Djungelbokens» trollska innehåll eller ock följa de med Nansen i »Fram» till Nordpolen, eller vandra med Sven Hedin genom Tibets öknar.

I öfvermorgon höra vi en föreläsning i historia för gossar och

flickor. Skioptikonbilden på väggen framställer Karl I:s tragiska död för den storögda ungdom, för hvilken framtidens problem blir att tillkämpa sig den rätta friheten och förmågan att rätt begagna den.

I komitérummet glamma ett dussin 14—15-åriga gossar med de residerande lärarna. Frankt och fritt löpa deras tungor. Termin efter termin dämpas de råa rösterna, svordomar och fula ord, hemvana på dessa barnaläppar, blifva allt sällsyntare, och mot sina kvinliga bekanta visa gossarna en höflighet och hänsyn, som väcker glad förvåning. Hvem anar väl, att dessa ynglingar för två år sedan hörde till St. Pancras mest fruktade ligapojkar? Är det prygelstraff och aga, är det läxor och katekesplugg, som åstadkommit förändringen? I sin ömtåligaste, bildbaraste ålder kastades de ur folkskolan, sådan den nu är här, ut på gatan och där lärde de sig snart, att man kommer längst, om man brutalt och hänsynslöst knuffar sig fram på andras bekostnad. Så blef ligapojken färdig, ett ingalunda lätt material att taga itu med.

Arbetarens barn, som slutat folkskolan, är utesluten från allt det, som i England danar gentlemannens karaktär. Utan de goda hemmens inflytande, ty huru ofta äro ej både far och mor drinkare, utan skolornas, skolgudstjänsternas, kamratandans inflytande, utan sportens och gymnastikens disciplin, lärarnes samvetsgranna bemödanden att skänka ynglingen en fast karaktärsgrund att starta lifvet med; i stället för allt detta bjudes honom ingen annan uppfostran, än den gatan och krogen och sämre förlusteställen bibringa.

Tack vare universitetsungdomen, som känner bildningens förpliktelser, börjar det ljusna i natten och morgonrodnaden bebådar en vacker dag. Så har Toynbee Hall och Oxford House i Eastend, samt Passmore Edwards Settlement i Westend, nästan utrotat ligapojken i Bethnal Green och ligaflickan i St. Pancras.

Om lördagarna äro engelska barn befriade från skolgång. Då stå alltid dörrarna öppna till den stora samlingsalen, och under för- och eftermiddagen strömma barn i alla åldrar dit. Lärarinnorna i sina färgrika förkläden ordna dem till danslekar och öfva dem i idrott. De sjunga, stampa i takt, marschera, klappa i händerna, ila förbi i hvirflande ringdanser och utföra allehanda pantomimer. Hvilken liflig, glad taffla! De smutsiga blifva hvar lördag allt renare, de trasigas knappnålar allt färre, de tofviga hårmassorna ordentliga flätor. »Jag skickar gärna barnen till Settlementet», säger en mor, »där få de lära sig skick och fason». En liten flicka sträcker armarna mot sin lärarinna och hviskar i hennes öra: »Kära

fröken, mor har sagt, att vi ska flytta till Barnsbury — — finns det Settlements där också?»

I skolrummen sitta nu unga män. De läsa, språka, spela schack, halma, ping-pong eller något dylikt. Vi titta in i biljardrummet. Ofvanför de med stora gröna skärmar försedda tak- och vägglamporna, lyser dunkelt den ståtliga frisen, framställande bilder ur engelskt sportlif. I gymnastiksalen kränges i repstegar, öfvas i språng öfver häst och bom och för öfrigt i allehanda atletiska lekar. Vissa dagar står salen till flickornas disposition. Ryggarna rakna, lungorna få fritt verka och de i fabrikerne bleknade kinderna och trötta ögonen få färg och glans.

Vi måste in ett tag till kadettkåren!

Kadettkåren?

Titta på de där pojkarne, som hänga vid dörrarna. De se både nyfikna, intresserade och tveksamma ut. Att höra dit eller inte, tycks vara frågan. De höra för tillfället till ligapojkarnas fria klass. Trasiga och smutsiga, stå de där och titta under lugg, några i trots, andra i tungsint svärmod, då och då bestående förbigående mindre trefliga gläpord. Se på dessa ansikten — — och låt så blicken ila från dem till de unga, käcka pojkarne därinne i den ljusa salen. Hvem kan tro att dessa gossar för något år sedan stodo huttrande, höljda i trasor där nere vid dörren, undrande om det vore värdt att försaka gatans frihet mot disciplinen, som råder inom Passmore Edwards Settlement. Hurtiga och glada, i trefliga uniformer, lystra de till lärarnes kommandoord. De tjäna sig upp i graderna och småningom genom godt uppförande in i kadettbataljonen i drottningens Surreyregemente. Endast de amplaste loford förvärfva dem denna utmärkelse. Kadettkårens gossar äro 14—16-åringar och undervisas fritt af de herrar officerare, som intressera sig för folkupplysningen — i sanning ett utslag af fosterlandskärlek, som i andra land borde vinna efterföljd.

Vi förbigå slöjd- och hushållsskolorna, ganska mycket liknande våra egna. Våra metoder stå dock högre, såsom öfver hufvud taget vårt undervisningsväsen. Jämförelserna uppskjuter jag till en annan gång, då jag särskildt ämnar heandla skolfrågor.

Hvar månad gifves en folkkonsert. Programmet upptager sådana namn som Haydn, Mozart, Brahms, Wagner, Grieg, Mendelssohn. Den senare är mycket populär. Två eller tre gånger i termin uppföres något skådespel. Under ledning af några Lyceum-teaterns intresserade artister inöfvades förra vintern delar af Shake-

speares skådespel, »The Vicar of Wakefield» m. fl. Mrs Humphrey Ward och Westminster Gazettes geniale ledare, Carruthers Gould, dramatiserade Dickens »Julhistorier», »Oliver Twist», »Little Nell», samt ett par af H. C. Andersens sagor. Ingeniörer, unga lagkarlar, flickor ur den högre medelklassen målade kulisser och ordnade dräkter. Hvar och en drog sitt strå till stacken och gaf sin gåfva, stor eller liten.

Nu slita vi oss ifrån denna lilla kärleksvärld efter en angenämt tillbringad dag.

Genom mörka gator och gränder bär det hemåt, förbi upplysta krogar och kaféer, från hvilka råa röster, skrån och trampet af dansande fötter ljuda ut i natten.

Hvar finnes rätt lefnadsglädje, om ej bland dem, som i kärlek till sina medmänniskor söka öppna de portar, som leda ut till leende ängder, där det skänkes arbetaren det mått af andrum, luft, sol och ljus, som hvarje människa har rätt att fordra för att kunna lefva ett mänskligare och mildare lif!

Gud välsigne sådana härliga människor som mrs Humphrey Ward och Passmore Edward! Gud välsigne trefaldt de många män och kvinnor, som i glad tro på Honom, utan penningar kämpa samma modiga kamp, ty:

»Bättre är kämpens ädla armod
än drakens dolska
ro på guldets,
bättre är hänad
död för det goda
än namnfröjd vunnen
i själfvisk äflan,
bättre än fridens
är farans famntag.

Ty de hårda
hjärtelifvets
runor lyda:
»Svärd mot snöda
jättar dråga,
modigt blöda
för de svaga,
glad försaka,
aldrig klaga,
strida hopplös strid
och namnlös dö!
Det är lifvets sanna hjältesaga.»

Cecilia Milow.

En tjänarinna af gamla stammen.

»Gamla pigan Anna Mårtensdotter», såsom hon i Lunds mantalslängd benämndes, trodde sig längesedan hafva afslutat sin arbetsdag redan vid 50 års ålder, ej på grund af sina lefnadsår, men till följd af en oförklarlig sjukdom, förmodligen af nervös art, som länge fängslat henne vid sängen. Öfver 10 år hade hon under namn af Sjuka Anna bott i ett litet men snyggt rum vid en af de många smala gränderna i Lund, där fattigt folk bodde i små hus af korsvirke och lera, och uthyrde små rum åt ännu fattigare medmänniskor, bland hvilka sjuka Anna ej var en af de fattigaste.

Innan hon dukade under för det hemlighetsfulla lidande, som så ofta angriper medelålders kvinnor o. t. m. kommer dem att anses oförmögna att lämna sängen, hade hon tjänat som kammarpiga hos »grefvinnan på Skabersjö», hvars namn, som torde varit Tott, Anna af stor respekt aldrig nämnde. Då hennes sjukdom började anses obotlig, flyttade hon (med en liten pension af grefvinnan) till Lund, dit hennes längtan stod, emedan »prosten» där lefde och verkade. »Prosten», utan tillagdt namn, betydde då för tiden inom Lunds fromma kretsar den vida kände kontraktsprosten Henrik Schartau. Att i kyrkan få höra den så högt värderade läraren, det hade sjuka Anna längesedan måst slå ur hågen, men hon hade den förmånen att få mottaga hans enskilda besök; och då han predikat, hållit katekesförhör eller något annat föredrag, plägade hon få hos sig emottaga någon af hans uppmärksamma åhörare, som ur minnet eller efter anteckningar refererade föredragets innehåll, stundom kort och enfadligen, stundom så godt som ord för ord.

I sin stilla vrå hade sjuka Anna blifvit ett slags auktoritet bland »de stilla i landet». Så väl män som kvinnor af hennes egen klass, och äfven åtskilliga högre stående nalkades hennes bädd med samvetsfrågor rörande andliga så väl som världsliga bekymmer, på hvilka hennes ljusa förstånd och kärleksfulla sinne, med stöd af en för hennes samhällsställning ovanlig lifserfarenhet, ofta fann det rätta svaret. Också var hon ett ofta ihågkommet föremål för det slag af kärleksbevisning, som enligt skriftens ord gärna uppsöker någon af »dessa minsta». Att gå med soppa, sötgröt, bakbullar och hvarjehanda annat godt till sjuka Anna, det ansågs ej blott som ett vackert kärleksverk, utan äfven som ett extra nöje af unga flickor från allvarliga s. k. bättre hus, ty Anna, sjuk som hon var, kunde dock vara rolig, ja mycket rolig att språka med. Alltid hade hon något att berätta, och alltid var hon intresserad

af allt hvad de unga mamsellerna eller fröknarna hade att berätta för henne. Om hon någon gång yttrade en välment varning eller ett råd, var detta alltid »ett ord i sinom tid», och så fritt från mästrande och dömande, att det snarare lockade till än afskräckte från vidare förtroenden.

Bland de hus, från hvilka Anna hade budskap åtminstone en gång i veckan, var äfven professor H—s. Denne man, personlig vän med Schartau, stod i så högt anseende hos dennes beundrare, att han af dem hedrades med titeln professorn utan tillägg af namnet. Mamsell Anna, en dotter i denna familj, var för sjuka Anna den käraste af alla hennes unga besökande. Mamsell Anna blef gift och efter sitt giftermål bosatt i Lund, så att sjuka Anna till sin stora glädje fick behålla denna sin älskling i närheten, ehuru en period snart kom, då hon ej fick glädja sig åt dennas regelbundna besök.

Men bäst det var, kom en glad nyhet från det unga hemmet. »Mamsell Anna», (som familjens anspråkslösa vänner så gärna ville fortfara att kalla henne, långt efter det hennes officiella titel blifvit fru N.). Mamsell Anna hade en rask och präktig gosse, rarare och sötare än någon liten gosse ännu varit, såsom sjuka Annas vänner af hennes egen klass visste att förtälja. Snart kunde man icke förstå hvad som kommit åt sjuka Anna, ty hon tycktes med hvarje dag förbättras och vinna nya krafter. En vacker dag fann man henne liggande klädd ofvanpå sängen; en annan dag, då grannen Bengta Jöns Truls' kom in till henne, för att i sin tur bädda och städa den lilla kammaren, som af grannar och vänner hölls så nätt och fin som ett dockskåp, fann hon att Anna själf utfört dessa göromål och nu låg mysande af belåtenhet på sin bädd och hvilade ut efter den ovanliga ansträngningen, hvarmed hon från denna dag ej mer ville besvära grannarna. Ej nog härmed; hon började att göra små utflykter i trädgårdstappan, först vid en grannkvinnas arm, sedan allena, och ryktet att sjuka Anna var bättre, var uppe och kunde gå ut, spriddes snart bland hennes många vänner. En vacker förmiddag öfverraskades den unga frun, fordom mamsell Anna kallad, med ett besök af sjuka Anna, som »inte kunde bärga sig längre om hon icke fick se mamsell Annas lille gosse». Det blef en vana att sjuka Anna hvarje dag kom att hälsa på lille Henrik, i början åtföljd af någon vän, sedan ensam; och snart kom det därhän, att hon vistades hela dagen i barnkammaren.

Det nya intresse detta barn väckt hos henne, gaf henne kraft att öfvervinna den nervösa svaghet, som så länge bundit henne vid sängen och inom sjukrummet. Ja, en dag flyttades sjuka Annas stora säng med därtill hörande berg af bolstrar och dubbäddar, hennes gamla byrå, en gåfva af grefvinnan, hennes skåp och utskurna skrin, hennes andaktsböcker, kläder och småsaker till »lille kammaren» i »mamsell Annas» hem, och där lefde sedan den gamla tjänarinnan, aktad och älskad af härskap och tjänare, barnens tröst och tillflykt i nöd och lust, alltjämt en auktoritet och ett orakel för de gamla vännerna och många nya bland dem som »hörde prostens», af hvars predikningar hon alltid fick njuta blott i andra hand, ty att gå i kyrkan eller i allmänhet att visa sig ute i staden, det ansåg hon fortfarande som en omöjlighet. Men hon var lycklig nog att emellanåt få låna några anteckningar efter dessa anteckningar, och då dessa längre fram utkommo i tryck, använde hon sina små besparingar till att genast köpa dem efter hand, som de utkommo. »Du kan ju få låna mina böcker när du vill», hade hennes fru sagt, men Anna ville helst ha alla sina gudliga böcker samlade så, att hon såg dem, och helst hade hon dem uppradade på den breda, en hylla liknande kanten af hennes säng. Där fann man hennes bibel i flere små band, den gamla Svedbergska psalmboken — 1819 års psalmbok aktades ej på långt när så högt af de gammalfromma på den tiden — vidare Arndts paradislustgård, Luthers postilla, Roos' bönbok, hans betraktelser så snart de utkommit och Schartaus skrifter i den mån de utkommit — samt i en liten hög för sig själf: En ABC-bok (Prinsens Abecäta kallad), en katekes, Wallinska psalmboken samt Hübners bibliska historia.

Ur dessa böcker lärde hon barnen att läsa; alla hade af henne fått sin första undervisning. De mindes väl under hela sitt lif dessa sina första lärostunder, då gamla Anna låg på sin säng och stickade på sin strumpa, och vid sängens yttersida placerades det lilla bordet med böckerna och den lilla stolen med lärjungen uppå. Här fortgick undervisningen från och med »b-a, säger ba», till dess man kunde läsa hela abc-boken som ett rinnande vatten, till och med så svåra ord som »multiplikationstabellen, uppördskommissarie, landshöfdingeembetet», o. d. hvarjämte man efter Annas förestafvande lärt sig utantill, ej blott fadervår och en mängd böner och psalmverser, utan äfven hela lilla katekesen. Lindbloms katekes, äfven långkatekesen kallad, samt Wallinska psalmboken fingo ej åsidosättas, ty det var »öfverhetens förordning» att de skulle brukas, och Schartaus lärjungar höllo hårdt på lydnad mot öfverheten. De små lärjungarna hade dock

fattat det på ett annat sätt: »Gannan tycker bättre om lilla katekesen och gamla psalmboken än om den stora katekesen och nya psalmboken», så mycket trodde de sig förstått. Gannan var det namn som barnsköterskan fått i barnens mun, en lätt gjord öfvergång från benämningen gamla Anna.

Gannan fick efterhand sköta och undervisa ej mindre än 8 barn, och churu hon alltid var klen till hälsan, hade hon dock kraft när den behöfdes, såsom då sjukdom fanns i huset och särskilt då någon ny arfvinge kommit till världen. Då var det alltid hennes åliggande att åtaga sig dess första skötsel, under det att en barnflicka fick på sitt eget ansvar sköta om de större. Det kunde då väl hända, att dessa med smek och lock kunde lyckas sno sig undan den fruktade »lördagstvättningen» eller att få tillfredsställa sitt ärelystna begär att kamma sig själf eller liknande friheter; men då man det minst förmodade, slog Gannan ned som en ljungeld i barnkammaren, och då kunde det hända att en storartad tvättning och kamning öfver lag anställdes, vid hvad tid eller stund på dagen, då någon brist i dessa viktiga toiletteangelägenheter förmärktes.

Läsningen med barnen försummade hon aldrig, huru upptagen hon än kunde vara på andra håll, och att »sitta inne hos Gannan» var en tillflyktsort för de små, hvad hon än måtte hafva att bestyra. Huru många vinteraftnar, då pappa och mamma voro borta eller hade främmande, eller då mamma ville ha lugn och fred i sitt rum för en stund, tillbragtes ej af barnen i Gannans rum vid brasan eller vid Gannans ensamma talgljus, som då för ungdomens bekvämlighets skull flyttades från den breda sängkanten ned på barnens bord! Gannan låg då vanligen på sin säng och stickade; hon höll hela familjen med strumpor, ett ej ringa arbete, helst sedan 8 par unga fötter inom familjen fordrade beklädnad; men stickstrumpan släpptes också aldrig ur handen, antingen hon gick eller stod, satt eller låg. Kring bordet roade sig småfolket med att rita på griffeltafla eller på hvad för papperslappar man lyckats uppleta ur papperskorgen under pappas skrifbord. Någon af de unga artisterna, som kunde vara den lyckliga ägaren till en tolfskillings färglåda, hade det utsökta nöjet att därmed färglägga, dels egna teckningar, dels ännu hällre illustrationerna i Hübners bibliska historia, bland hvilka berättaren särskildt erinrar sig en himmelsblå Daniel, omgifven af de grannaste kanariegula lejon, hvilket konstverk på minnets dunkla bakgrund framstår klarare och tydligare än något i senare tider sedt och beundradt verkligt konstens mästerstycke. Gannan hade då alltid något att berätta; inga sagor, hvilka hon i sitt stilla

sinne ogillade, ehuru hon aldrig tillät sig att yttra något klander mot de »roliga böcker», som åt barnen skänktes af föräldrarna, och ännu mindre mot de roliga historier, som barnen hade hört af pappa vid aftonbrasan.

Men Gannans egna berättelser rörde sig mest omkring hvad hon själf upplefvat, i synnerhet hvad hon sett och hört då hon var i tjänst hos grefvinnan, om snälla barn som hon käannt, om andra snälla människor och helst om deras saliga slut, om hvarjehanda som hon läst i sina böcker o. s. v.; och så kunde barnen resonnera med henne om hvad de själfva hört och läst, och fingo de då oftast rediga och förståndiga svar på de många hvarför?, som ständigt alstras i sådana små hufvuden. Det skulle förvånat mången att höra huru mycket denna gamla olärda piga i själfva verket visste, äfven i sådana stycken, som personer i hennes samhällsställning sällan ens hafva hört nämnas. En gammal bok i hennes ägo, som handlade om de stora förföljelserna mot de kristna under de första århundradena af vår tideräkning, gaf henne en mängd ämnen för berättelser, som hos barnen tilltalade såväl den hos ungdomen så vanliga smaken för det rysliga, som ock, kanske i ännu högre grad, deras beundran för det storslagna och hjältemodiga. Om Luther och reformationen visste hon äfven och kunde därom berätta ganska mycket; i bibel och psalmbok var hon mer hemmastadd än mången präst, enär hon kände sitt nya testamente jämte psaltaren så godt som utantill, ord för ord, likaledes psalmboken, den Svedbergska, väl att märka. Då småflickorna för henne uppläste de nya psalmerna, åhörde hon dem med vördnad, men höll dock mer på de gamla; särskildt högt uppskattade hon dock sådana, som från gamla psalmboken öfverförts till den nya, och hade »prostens» intyg på att vara »i någon måtto förbättrade».

Bland den undervisning som Gannan meddelade småflickorna, förekom äfven konsten att sticka och stoppa strumpor. Med några andra handarbeten befattade hon sig icke, dem lärde barnen af mamma eller af »fröken», deras guvernant. Det var en egenhet hos Gannan att hon hade något svårt för att fördraga det flickorna måste använda så mycken tid på att lära och sedan utöfva finare handarbeten, broderi, pärlstickeri o. d., hvilket Gannan ansåg bidraga till att fostra smaken för flärd och fåfänglighet. Särskildt yttrade hon ovilja mot det på den tiden ytterst moderna, nu lika vulgära arbetet virkning, för hvilket hon af någon oförklarlig orsak fattat en synnerlig antipati. Men handarbetslärarinnan var icke bortkommen, slog upp ett bibelställe i andra Mose bok, hvarest vid beskrifningen om Israels tabernakels byggnad uttryckligen stod: »De kvinnor, som

förståndiga voro, v i r k a d e med sina händer och buro fram sitt verk af guld, rosenrödt, skarlakan, och tvinnadt hvitt silke; och de kvinnor, som skiickliga voro, de v i r k a d e getahår», 2 Mos. 35: 25, 26. Detta gjorde slag i saken. Gumman erkände genast, såväl för lärarinnan som för sin fru, att hon hade gjort »rätt och varit själfklok, då hon i sin okunnighet satt sig till doms öfver, hvad andra gjorde, som voro bättre och klokare än hon, icke vetande att detta bibelställes tillämplighet på ifrågavarande fall är tämligen tvifvelaktig, enär det ord, som i gamla bibelöfversättningen återgifves med v i r k a, helt anspråkslöst i den nya kallas s p i n n a, ett arbete, hvars dygdesamma enkelhet och tarflighet erkännes af både judar och hedningar.

* * *

Men så kom en tid, då den gamla ej mer kunde lämna sin säng utom för den korta stund morgon och afton, då den bäddades om; då låg Gannan ofvanpå sängen hela dagen, sedan köksan hjälpt henne att kläda på sig och bäddat upp hennes säng med en oräknelig mängd kuddar. Härefter, sedan hon åter lagt sig till ro, kom köksan in med kaffebrickan och »lilla syster» med den aldrig uppfyllda väntan att få sockerbiten, den sockerbit, som alltid låg ofvanpå pudersockret i Gannans lilla sockerskål och af henne borde användas vid drickande af andra kaffekoppen »på bit», men biten blef alltid lilla systers andel af kalaset.

Så kom en tung pröfnig för den gamla; hennes syn blef hastigt så försvagad, att hon ej längre kunde läsa sin bibel och andra kära andaktsböcker. Men det fattades icke unga, klara ögon, eller tungor som kunde läsa högt och tydligt, ty småflickorna täflade om att till den kära Gannans fördel använda den läskunnighet, hon meddelat dem och den hemmastaddhet i nya testamentet och psalmboken, hvartill hon äfven ledt dem. Det var en gifven sak, att hvarje morgon någon af flickorna (oftast den näst lilla syster yngsta) skulle gå in och läsa för Gannan, så snart hon var klädd, före frukosten och innan lektionerna för fröken, guvernanten, togo sin början. Flere gånger under dagens lopp gjorde flickorna den gamla vännen samma tjänst, och att gå in och läsa ett kapitel för Gannan var den sista kärlekstjänsten, de bevisade henne, innan de gingo till sängs.

En tid bortåt kunde Gannan ligga ofvanpå och sköta sin vanliga stickning, men äfven detta arbete för husets bästa föll småningom ur de fordom så flitiga händerna; åldersaftyningen förtog krafterna. En dag satt hon länge uppe med kuddar bakom ryggen, lade i ordning

och sorterade alla slags stick- och stoppgarn, strumpstickor och stoppnålar samt öfverlämnade sedan korgen med dess innehåll åt den äldsta, trettonåriga flickan med åtskilliga råd och anvisningar rörande stickning och stoppning, särskildt af de unga herrarnas strumpor. Härmed lämnade hon ifrån sig detta sista världsliga bestyr, och höll sig från denna dag vid sängen utan att försöka ligga ofvanpå. Från denna stund var den kärlek, hvarmed hon omgafs, hennes enda förnöjelse, näst Guds ord, hvilket i dödens dal så väl som på vandringen genom lifvet förblef hennes fötters lykta och hennes vägars ljus. Snart blef det äfven hennes nästan enda spis, ty förmågan att intaga kroppslig föda var helt ringa under den sista perioden af hennes lif; litet mjölk eller hafresoppa med något hvetebröd var så godt som det enda, hon kunde förtära, jämte »den lilla kaffetären», hvarvid hon till det sista bestod sig det utsökta nöjet att undfägna lilla syster med lilla sockerbiten.

Den länge flämtande lifslågan slocknade stilla, nästan omärkligt. Saknad som en moder i det hus, där hon så länge vistats, saknad som »en moder i Israel» bland den stora krets af liktänkande fromma, som hade »gått och hört prosten» så länge han lefde, hade prosten i minnet så länge de lefde, och som hos gamla Anna samlats för att tala om och höra henne tala om hans råd och lärdomar — så saknad gick den trogna tjänarinnan in i sin Herres glädje. Vid gamla Annas begrafning samlades män och kvinnor af alla stånd, vänner till den familj hon tillhörde och vänner till henne personligen. Den dag då hon begrofs, hade någon vid Lunds norrtull boende observerat en stor mängd vagnar med svartklädda herrar, professorer, präster, magistrar och andra som foro ut åt landet, samt gjort en förfrågan om hvilken merå betydande person ute på landet som i dag skulle begravas. »Det är bara N—s gamla Gannan som är död», hade svaret blifvit, och då undrade man icke mer. Alla hennes »gossar», alla hennes »herrar», som under sin studietid haft sitt hem inom den familj hon tillhörde, kommo, så vida det var dem möjligt, att bevisa henne den sista äretjänsten. Bland dem voro åtskilliga redan män i staten. En af dem var den senast aflidne biskopen i Lunds stift.

Då likvagnen och de vagnar, som förde liktåget, hade stannat utanför kyrkogårdsporten, bärarna lyftat kistan från vagnen och likföljet intågat på kyrkogården, där så godt som hela socknens befolkning var församlad, möttes de af kyrkoherden i församlingen, dess klockare och skollärare jämte folkskolebarnen, hvilka slöto sig till tåget och efter begrafningsakten och liktalet afsjöngo första och sista verserna af psalmen 495, hvilken visserligen enligt öfver-

skriften är ämnad att brukas vid en värdig själaherdes begrafning, men hvars första och sista verser voro icke mindre lämpliga att sjungas öfver detta stoft, enär deras lydelse är:

Så hvilat i välsignelse,
Du gode, trogne tjänare!
Gack i din Herres glädje in
Och lönen för din möda finn!

Om aftonen är pust och gråt
Då vänner skola skiljas åt,
Men Gud en bättre morgon ger,
Där ingen gråt skall vara mer.

Charlotte Nerman.

Litteratur.

Nya småskrifter i fredsfrågan.

Hvad kriget kostar af *J. von Bloch*. Öfvers. af Klara Johanson.
Skandinavisk neutralitet af *Fredrik Bajer*. Auktoriserad öfvers. från danskan.

Dessa båda småskrifter, utgifna innevarande år af Sveriges kvinnliga fredsförening, torde tafva en något vidlyftigare presentation, alldenstund de beröra en af tidens mest brännande frågor.

Von Bloch, ryskt statsråd och järnvägsbyggare, är känd genom sitt 1899 utgifna arbete i 6 delar »Framtidens krig», där han använder sina vidsträckta militära och ekonomiska fackstudier för att bevisa omöjligheten af krig mellan stormakter. Af detta arbete tycks den förra af de här ifrågavarande småskrifterna, *Hvad kriget kostar*, delvis vara ett utdrag, men försedt med en af senare tilldragelser påkallad framställning af historien om fredskongressen i Haag 1899. Det bör påpekas, att öfversättningen är mönstergill, fast arbetet är späckadt med militäriska och diplomatiska termer, som för en icke fackman kunna vara svärbegripliga nog.

Redan i inledningen säger förf. sin föresats vara att bevisa:

- 1) Att det för de nutida härarna blir omöjligt att motstå den i framtidens slaktningar utvecklade förstörelsekraften.
- 2) Att om man i slaktningarna vill undgå de oerhörda förlusterna, fiendligheterna måste dragas ut på längden, tills deras fortsättande af ekonomiska skäl blir helt enkelt omöjligt.

En bälstor uppgift, som dock inom den begränsade ramen af en småskrift icke låter sig förverkliga, och — så hårdt det än före-

faller — knappast ens på den breda grundvalen af ett monumentalverk. Ty den verkliga vetenskapen inlåter sig icke på spådomar, och till trots af alla sirenstämmor om en modern historieskrifning, som med tillhjälp af nyupptäckta ekonomiska lagar skulle kunna beräkna framtidens gång, får historien alltjämt nöja sig med att utan besked skicka bort dem, som af henne begära tecken och under. Det är nu en gång så, att det personliga spelar en lika stor roll i världshistorien, äfven den moderna, som någonsin dessa mystiska »lagar» — hvilka ju för öfrigt mista åtskilligt af sin skrämmande obeveklighet, om vi besinna, att de endast utgöra vårt sätt att förklara förhandenvarande fakta. Och lagarna för det i djupaste mening personliga, dem ha inte ens experimentalpsykologerna ännu lyckats taga patent på.

Så kommer det sig, att vi, med all aktning för v. Blochs militära auktoriteter och hans stora erfarenhet som affärsman, ändå icke kunna känna oss öfverbevisade om sanningen af hans teorier. Till och med en så utpräglad fredsvän som fru Anna B. Wicksell ställer sig — i sitt förtjänstfulla lilla arbete om »fredsrörelsen på 1890-talet» — ganska reserverad i detta fall. Och har man en smula, om än aldrig så litet, af den otrefliga benägenheten att »frukta danaerna, äfven då de bära skänker», så känner man sig minst af allt omvänd till tro på den lilla broschyren genom förf:s återopande af att hans stora arbete nästan oskadadt genomgått censur af — ryska generalstaben. Förf. säger visserligen, att dennas granskningskomité icke skulle ha försummat att anföra »grundläggande misstag eller svåra omdömesfel», därest den funnit dylika i hans bok. Men hvilken oinvigd har ännu genomskådadt afsikterna hos en generalstab? Med blicken på de senaste tilldragelserna i Finland, dem v. Bloch också ägnat ett något lamt omnämnande, må det för öfrigt anses förlåtligt, om man med förändring af ett gammalt bekant ordspråk känner sig benägen att utbrista: »jag är svensk, och ingenting ryskt har min obetingade tilltro.»

Icke håller får man större förtroende till den här ifrågavarande broschyren genom dess synbarliga iver att framhålla Ryssland och Frankrike på Tysklands bekostnad. Detta framträder särskildt i förf:s försök att i den vackraste dager måla sammankallandet af Haagkongressen, hvilket förf. i förlåtlig stolthet öfver sin kajsare och ett lika förlåtligt förbiseende af sådana historiska bagateller som kristendomens införande och boktryckerikonstens uppfinning kallar »den största handling till civilisationens befrämjande, som någonsin företagits». Icke ens de knappast mindre hyperboliska uttrycken om den tyske kajsaren, som »med sin andliga öfverlägsenhet och sin fördomsfrihet står öfver kastandan och rutinen», kunna göra en uppmärksam läsare blind för de ofta återkommande anfallen på Tyskland, såsom den makt, hvilken genom sitt misstroende mot Rysslands ädla afsikter hindrat Haagkongressen från att förverkliga dessa. Att angripa Tyskland för militarism och ärelystnad kan ju låta höra sig, men att på samma gång kalla Frankrike en

»fullkomligt ointrässerad makt», det skulle förefalla oförklarligt, om man icke får förklara det just ur förf:s nationalitet. Eller hur skall man äljest fatta ett sådant resonnemang som följande: »fabeln om att Frankrike och Ryssland vilja infalla i Tyskland tror ingen på, alldenstund svärigheterna för ett anfall blifvit så oerhörda, att hvarken Ryssland eller Frankrike med gladt mod skulle utsätta sig för dem.» Eller förf:s upprepade påstående om vådan af att anfalla Ryssland, som troligen skulle visa sig ööfvervinneligare än alla öfriga stater, emedan det på grund af sin spannmålsrikedom kan uthärda flere fälttåg än de andra och Tysklands motståndskraft däremot sedan fransk-tyska kriget minskats med 70 %!

Vid det sista bestämda påståendet blir man onekligen benägen att fråga: hur vet förf. detta? Kanske man vore mindre misstrogen, om han icke på samma gång talade så högljudt om »de fraser och stilgrannlåter, som presteras af professorer, hvilka sakna begrepp både om krig och om nationernas ekonomiska lif.» Som det nu är, blir man kanske onödigt kritisk mot förf:s egna omdömen, hvilket emellertid icke hindrar, att skriften på grund af sina väl sammanställda citat och de faktiska upplysningar den gifver kan ha åtskiligt värdefullt att meddela.

Särskildt lärorikt är härvidlag det sista kapitlet, »De politiska och ekonomiska resultatena af ett stormaktskrig» med den rikedom på statistiska tabeller, som förf. där meddelar. Till eftertanke manar ock kapitlet om orsakerna till Haagkongressen. Här påpekas bl. a. den motsägelse, som råder mellan exercisreglementena i olika länder, och förf. uppvisar hur osäkra alla föreskrifter måste vara, då de befälhafvare, som icke varit ute i krig, aldrig fått experimentera i sin vetenskap — manövrerna äro ju faktiskt endast en barnlek, hvars lärdomar ett verkligt krig när som helst kan kullkasta. Men sådant visar i själfva verket just det oberäkneliga i gången och följderna af framtidens krig, och summa summarum blir, att man alltjämt ställer sig skeptisk mot förf:s lära om omöjligheten af kommande krig mellan stormakter.

* * *

Ett vida pålitligare intryck gör då den lilla skriften om »*Skandinavisk neutralitet.*» Förf., Fredrik Bajer, är dansk riksdagsman och sedan många år tillbaka Skandinavien främste fredssaksiffrare, bl. a. stiftare af och ordförande för fredsbyrån i Bern och dessutom en bland stiftarna af den stora internationella riksdagsmannaföreningen till främjande af skiljedom, den Interparlamentariska unionen, som räknar omkring 70 svenska riksdagsmän bland sina medlemmar. Bajer är för öfrigt väl känd för våra politici genom att i broschyrer och riksdagsdebatter ha uppträdt som S. A. Hedins danska motsvarighet med hänsyn till varmt intresse för frågan om Nordens neutralitet, och hans studier i den nyaste tidens historia och politik täfla i grundlighet med den svenska kollegans. Härför är ifrågasvarande lilla skrift också ett godt exempel. I en synnerligen väl planlagd framställning ger förf. här en historik öfver Nordens neu-

tralitet under Krimkriget, af honom studerad direkt i dokumenterna på utrikesministeriets arkiv i Köpenhamn och vidare utvecklade i en hel liten störsjö af danska och franska tidskriftsartiklar, utkomna under de allra senaste åren. Ledigt och populärt redogör han för de svårigheter, dem de danska och svenska regeringarna hade att bekämpa under kriget vid praktiserandet af de likalydande sjörettsförklaringar de afgifvit. Här äro idel klara fakta, hvarom inga delade meningar kunna råda.

Något annorlunda ställer sig saken, då förf. söker draga hvad han kallar »historisk moral» ur dessa fakta, d. v. s. framställa »hvad Nordens neutralitet *borde* ha varit». Han är öfvertygad om, att den borde ha hvilat på en formlig konvention mellan Sverige, Norge och Danmark samt att den ytterligare skulle ha vunnit i styrka, om dessa regeringar velat »gripa tillfället att bilda kärnan i de större neutralitetsförbund», hvilka vid denna tid voro påtänkta, bland annat af Bismarck. Förf. har särskildt svårt att förstå Danmarks bestämda afvisande af en dylik utvidgad neutralitet. Här framträder på ett i ögonen fallande sätt svårigheten att draga bestämda slutsatser ur nyaste tidens diplomatiska historia, emedan de respektive ländernas arkiver härvidlag ännu äro så hermetiskt tillslutna för forskaren. Här i Sverige framlägga vi visserligen, alltid artiga och förekommande mot utländingen, våra hemliga papper redan efter femtio års förlopp, och hr Bajer anser sig därför icke behöfva vänta längre än till 1905, då Krimkrigets svenska aktstycken bli tillgängliga — med att publicera ett större arbete om nordens neutralitet, som delvis redan är utarbetadt. Men då man aldrig kan skärskåda en diplomatisk fråga ur enbart nationella eller ens skandinaviska synpunkter till följd af de allt mera invecklade internationella förhållandena, torde nog ännu flere och ännu svåråtkomligare arkiv behöfva genompejlas, innan förblifvande slutsatser kunna »fastslås». Men hvilken modern Ragnar Lodbrok skulle kunna skaffa sig obehindradt tillträde till exempelvis de engelska utrikesakterna, hvilka till och med om de hunnit den respektabla åldern af 150 år, vaktas med något af det sjuka samvetets oro och icke utlämnas utan de otrefligaste restriktioner? Eller de preussiska utrikeshandlingarna, som i nåder undantagsvis framlagts för någon enstaka tysk och rojalistisk historieskrifvare och sedan åter obevekligt stoppats undan!

Tanken på ett förbund af neutrala makter till gemensam sträfvän för krigens ersättande med skiljedom är utan tvifvel en ståtlig idé, för så vidt »fredsföring» — ett af fredsvännerna nybildadt ord — är bättre än krigföring. Någon nyhet är denna tanke icke heller; såsom förf. också — om än med en smula ignorerande af Sveriges stora betydelse härvidlag — framhåller i sin inledning, ha Skandinavien och Ryssland en ärofull neutralitetshistoria att uppvisa. Vi kunna fullkomligt instämma med den franske historieskrifvare, som säger, att Norden i neutralitetsfrågan »anvisat de europeiska makterna den väg de än i dag ha att gå». Men att ur 16- och 1700-talets händelser draga »historisk moral» för nutiden

torde på grund af tidsomständigheternas förändring endast i undantagsfall vara möjligt, och att begagna 1800-talets historia i samma syfte, därifrån hindras man, som vi sett, af ofullständig kännedom om arkivhemligheterna. Historien får nöja sig med den anspråkslösa rollen att skildra på hvilket sätt samhället kommit att se ut så som det nu gör, i stället för att lämna recepter för framtidens samhälle, hvilket »sena tiders barn» i de flesta fall få laga till åt sig själfva, allt efter som »man så hafva kan».

En eller annan varning kan dock historien stundom gifva, och en tydlig sådan meddelar förf. själf, då han berättar hur Ryssland under Krimkriget gynnade bildandet af större neutralitetsförbund och på så sätt tänkte bilda en nordisk liga mot England. Ett fredligt uppslag alltså, användt i krigiskt ändamål, ett förbund, stiftadt till den allmänna fredens tjänst, men begagnadt af stormakter i storpolitiska syften! Hvad var det västgötabonden sade? »Det är lätt att *säja* tulipanmaros, men gör 'et!»

L. W.

* * *

Om ungdomens sedliga uppfostran af doktor *Ellen Sandelin*.

Den kvinliga läkare i våra dagar, som på allvar fattar sitt kall, har i sanning fått en hög lifsuppgift att fylla. Ej blott i den mening, att tillträdet till läkarebanan har öppnat för kvinnan ett af de mest ideella fält, som öfverhufvud erbjuda sig för det mänskliga arbetet, och ett, där de rent kvinnliga anlagen kunna på det vackraste sätt göras fruktbarande för andra. Det ligger också i den särställning af på en gång vetenskapsidkare och kvinna, en sådan läkare kommer att intaga, speciella förutsättningar att kunna upptaga arbetet på ett område, där ännu stora vidder ligga jämförelsevis obrutna, och som dock är ett af de allra viktigaste inom vårt sociala lif, nämligen sedlighetens.

Att det verkligen finnes kvinliga läkare, hvilkas ögon öppnats för denna etiskt-sociala sida af kallet, och som hysa en brinnande önskan att i mån af sina krafter upptaga den strid, som här föreligger, därpå utgör doktor Ellen Sandelins ofvannämnda afhandling ett talande bevis. Den »rättfärdighetskänsla», som enligt hvad som påpekats, ligger djupare rotad i kvinnans hjärta än i mannens, söker sig här det varmaste uttryck, och orden väga tyngre än i vanliga fall, därför att den kvinliga känslan af det rätta står mot en bakgrund af sakkännedom och logik, öfver hvilken ej alla kunna förfoga.

Det är mot den s. k. »dubbla moralen», de ytterligt olika fordringarna i sedligt afseende på mannen och kvinnan, som författarinnan allra starkast opponerar sig, framhållande att en sådan uppfattning ej blott sänker männen själfva, undergräver äktenskaps helgd och på ett ödesdigert sätt fräter på hela samhället, utan äfven inverkar på kvinnornas moraliska nivå, blir för dem en sådan där glasskärftva i ögat, hvarom Andersen talar i sin bekanta saga,

något som kommer dem att se skeft, döma falskt och kompromissa med det ideal af äktenskaplig lycka, de en gång med rätta uppställt för sig. Förf. utgår härvid ej blott från egna åsikter, hon anför äfven hvad framstående manliga auktoriteter på vetenskapens område yttrat om möjligheten och nödvändigheten af en reform i denna riktning af sederna och det allmänna tänkesättet, och särskildt uppmärksamhet skänkes åt ett föredrag, som hållits inför den studerande ungdomen i Zürich af professor A. Heim.

Det är främst till kvinnorna, doktor Sandelin riktar sin maning, till mödrarna, som på ett af kärlekens finkänslighet helgadt sätt böra för sina barn uppenbara något af den gåta, som höljer lifvets uppkomst, i den mån sådana frågor väckts i barnasinnets och framkallat en alldeles naturlig vetgirighet. Förf. är i likhet med de flesta nyare pedagoger lifligt öfvertygad om att sättet, hvarpå dessa första lärdomar meddelas, är af grundläggande betydelse, och att modern i sådana frågor är sina barns bästa och naturligaste lärarinna. En mera djupgående undervisning i ämnet anser doktor Sandelin lämpligen böra meddelas i skolan och där ej på ett alltför tidigt stadium. Men liksom modern bör vara den första, som vägleder barnen, då de börja fråga om naturens stora hemligheter, så hvilas på henne ett stort ansvar, när barnen växa upp och, åtminstone hvad sönerna beträffar, i lifvet ha att kämpa en hård strid för bevarandet af det sedliga ideal, de en gång mottogo i rena barnahjertan.

Här betonas öfven den stora, allt för litet insedda betydelse, som valet af barnens nöjesläsning och förströelser utöfvar på den sedliga karaktären.

Sist berör doktor Sandelin några af de sociala missförhållanden, som inom de lägre klasserna befrämjar osedligheten och gör striden mot densamma till en ytterligt svår uppgift: de dåliga bostadsförhållandena och det därpå beroende inneboendesystemet samt det illa lönade kvinnoarbetet.

Mycket kunde ännu vara att anföra om den behjärtansvärda skriften, men vi hänvisa hellre direkt till densamma. Här föreligger ett allvarsord, taladt i sinom tid och i hög grad förtjänt af allas uppmärksamhet, främst dock af föräldrars och uppfostrares.

F. E.

* * *

Sinnlighetens rätta plats och betydelse i personligheten. af *Fredrik Klaveness*.

Öfvanstående föredrag, hvilket första gången hölls inför universitetsungdomen i Kristiania och sedan upprepats vid flera högskolor i Skandinavien, finnes på norska språket infördt i andra häftet af professor W. Rudins »Ord till ungdomen». Redan den omständigheten, att professor Rudin begärt författarens tillstånd att införlifva föredraget med de allvarliga och högstämda ord, han talat vid andaktsstunderna för »akademiska medborgare» är en tillräcklig gradmätare på detsammes värde, och vi kunna ej bättre anbefalla

den vidhjärtade, af sedligt allvar genomandade skriften än genom att anföra några ord, som professor R. i sitt företal, yttrar om densamma: »Härmed har då i dessa 'Ord till ungdomen, en för ungdomslifvet brännande, utsägligt viktig fråga kommit till tals på ett sätt, hvaraf författaren själf ej skulle känt sig mäktig, men som han just därför är glad att se behandlad af en annan pietetsfull och öfivad hand. Den måste ju dock någon gång komma till tals med oförställd ärlighet, blott att det sker med den helgd, med den »undseelse» och i det rena syfte sakens ömtålighet fordrar. Vi erinra att föredragen äro hållna inför och egentligen afse *manlig* ungdom, om de än tåla att »läsas» äfven af andra. Äfven den unga kvinnan behöfver veta, hvad hon har att fordra af mannen och hvad som rör sig i honom.»

Den svenska öfversättningen är verkställd af fil. kand. Hj. Nordin. F. E.

Föreningsmeddelanden.

Stipendiefonderna. Till Kopparbergs läns insats i allmänna stipendiefonden, har från lokalkomitén därstädes öfverlämnats kronor tvåtusent-åttahundrasextio (2,860) och kommer med anledning häraf första stipendiet till kvinna med hemortsrätt inom länet att utdelas år 1903.

Val af funktionärer inom Förbundets stipendieinstitution ägde rum vid Fredrika-Bremer-Förbundets styrelsemöte den 5 november, då äfven föreslagen ändring i syfte att åstadkomma förenklad arbetsordning för institutionen kom under ompröfning och stadfästades och kommer på grund häraf det arbete, som förut verkstälts af stipendiekomitén, att öfverflyttas på stipendienämnden, som tillika kommer att öfvertaga och utöfva alla i samband med de medicinska stipendiernas utdelning stående åtgärder.

Till medlemmar af *stipendienämnden* valdes:

Generaldirektör Alb. Anderson, fru Agda Montelius, friherrinnan Ebba Tamm, professor P. G. Rosén, fru Thérèse Gyldén, grefvinnan Anna Mörner, fröken Sigröd Leijonhufvud. Själfskrifna medlemmar i nämnden äro dessutom: ordföranden och sekreteraren i stipendiefondernas förvaltningsstyrelse, hvilka äfven i stipendienämnden fungera som dess ordförande och sekreterare.

Till medlem af förvaltningsstyrelsen för stipendiefonderna återvaldes generaldirektör Alb. Anderson, som var i tur att afgå, till styrelsesuppleanter återvaldes bankdirektör Lettström och fröken Clara Montelius.

Till stipendiefondernas *revisorer* utsågos f. d. öfverståthållaren baron G. Tamm, riksgäldsfullmäktigen fil. dr. O. Höglund, riksdagsmannen i 1:a kammaren, disponenten O. Björklund; till 1:a revisorssuppleant valdes brukspatron J. S. F. Stephens, till 2:a suppleant fröken Emelie Edström.

Till de afgående revisorerna, underståthållaren E. von der Lanchen och fröken Ingeborg Elfving, som båda af hälsoskäl önskade träda till-

baka, beslöt Förbundets styrelse att aflåta särskilda skrivelser, för att tolka Förbundets tacksamhet för det nitiska och intresserade arbete de i enlång följd af år nedlagt på stipendiefondernas revision.

*

En ny föredragsserie vid Liljeholmen kommer att anordnas af Förbundet under innevarande höst, då det lifliga intresse, hvarmed fjolårets företag i samma syfte omfattats af såväl förstadens myndigheter som dess arbetarebefolkning, uppmuntrar till fortsättning af det påbörjade folkbildningsarbetet. I likhet med i fjol komma föredrag att hållas i olika ämnen hvarannan torsdag kl. 8 e. m. i Liljeholmens missionshus. Serien tog sin början den 6 november med en Gustaf Adolfs-fest, hvarvid föredraget »till Gustaf Adolfs minne» hölls af fröken Clara Wahlström: f. ö. förekom deklamation af fröken Wahlström och fröken A. Linder samt fosterländska sånger, utförda af Södra seminariets elever. Psalmen »Vår Gud är oss en väldig borg», sjungen unisont, avslutade den vackra och anslående festen, som var besökt af ett så stort antal åhörare det lilla templet kunde rymma.

*

Ellen Fries' bibliotek. Som bekant har allt sedan våren 1901 såsom gåfva från dr Fries' vänner hennes dyrbara boksamling öfverlämnats till Fredrika-Bremer-Förbundet, och är sedan ett år tillbaka kostnadsfritt tillgängligt för hemlän för Förbundets medlemmar samt i öfrigt för kvinnor, hvilka ägna sig åt studier, företrädesvis i historia och närliggande ämnen. Biblioteket, som omfattar litteratur i teologi, historia, rätts- och statsvetenskap, språkvetenskap, filosofi, estetik, pedagogik, vitterhet, bibliografi, naturvetenskap, geografi m. m., hålles öppet å Förbundets lokal måndagar kl. 11,30—12,30 samt onsdagar och fredagar kl. 3—4. Icke-medlemmar af Förbundet böra lämna skriftlig borgensförbindelse af känd förbundsmedlem, hvartill formulär tillhandahålles å Förbundets byrå. Då det är önskligt, att biblioteket må komma så många som möjligt till godo, hvilkas intressen gå i samma riktning som den första ägarinnans, har en uppmaning förekommit i de allmänna tidningarna som, i det den meddelar boksamlingens syfte därmed, inbjuder till ett besök å Förbundets byrå där densamma är tillgänglig.

Från skilda håll.

En kvinlig rösträttsförening i Göteborg. Under loppet af innevarande höst har under namn af »Föreningen för kvinnans politiska rösträtt», en sammanslutning af för politisk rösträtt intresserade kvinnor ägt rum i Göteborg med i det närmaste samma syfte och program, som den i våras i Stockholm bildade rösträttsföreningen. Föreningen konstituerade sig på ett af omkring 400 kvinnor besökt möte, hvilket leddes af skolföreståndarinnan fröken Eva Rohde. Af en komité utarbetade stadgar genomgogs

och antogos och val af styrelse företogs; vid sammanträdet slut hade 220 personer anmält sig som medlemmar i den nya föreningen, hvars hufvudsyfte är »att verka för att den svenska kvinnan må erhålla politisk rösträtt på samma villkor som mannen».

*

Dansk Kvinderaad har utsändt berättelsen för 1901—1902, det andra året af dess verksamhet. Enligt hvad man af denna berättelse inhämtar, är »Dansk Kvinderaad» icke en vanlig kvinnoförening utan en sammanslutning af föreningar, som stå under kvinlig ledning. Kvinnorådet utgör ett led i det stora världsförbundet »International Council of Women», och är i följd af dettas principer icke stiftadt med något parti-program och gör icke propaganda för någon bestämd sak. Ett undantag från denna regel utgör dock kvinnorådets anslutning till det vid den internationella kongressen fattade beslutet om att söka befrämja fredssaken. För närvarande ha 16 föreningar anslutit sig till kvinnorådet, däribland i främsta rummet den år 1871 stiftade kvinnosaksföreningen »Dansk Kvindesamfund» med dess många i provinsen verkande kretsafdelningar.

Dansk Kvinderaads centralbyrå förestås af fru Charlotte Norrie. Från dess mångsidiga verksamhet må nämnas, att med anledning af ett till regering och riksdag inlämnadt förslag om statsunderstöd åt obemedlade barnsängskvinnor, byrån lämnar upplysning om hvarest fattiga mödrar kunna erhålla hjälp för sina nyfödda barn.

Kvinnorådets ordförande är fröken Henni Forchhammer. Sekreterare fru Charlotte Norrie.

*

Bund deutscher Frauenverein. Hvertannat år äger på olika orter i Tyskland ett möte rum, sammankalladt af den sammanslutning af tyska kvinnoföreningar, som bär ofvanstående namn. I år den 4—7 oktober var Wiesbaden mötesplatsen. Angående denna de tyska kvinnornas generalförsamling tillskrifver oss en tysk korrespondent bl. a. följande: De 157 föreningar som tillhöra förbundet, hade sändt delegerade till mötet, hvilket f. ö. var ytterst talrikt besökt af kvinnor och män från hela Tyskland. Wiesbadens borgmästare hälsade församlingen välkommen, på hvilket tal fru Stritt såsom förbundets första ordförande tackade. Förhandlingarna, till hvilka allmänheten ägde tillträde, behandlade de ämnen, som betingats af de sju arbetskomitéernas utlåtanden, nämligen uppfostran, kroppsarbeterskan, alkoholens bekämpande, sedligheten, kvinnans rättsliga ställning, barnavård och butikbiträdenas förhållanden. Bland de föredragande märktes inom Tysklands kvinnorörelse så bemärkta personligheter som fru Bieber-Böhm, jur. dr Marie Raschke, fröken Helené Lange, fröken Pappritz och fru Stritt. Den senare redogjorde äfven för förberedelserna till den internationella kvinnokongressen i Berlin 1904.

Order
från landsorten, upp-
gående till
20 kronor,
exp. franko mot efter-
kräff pr jernväg eller
ångbåt.
Proffer på begäran.

Alla slags
Sybehör,
Fodervaror och
Garneringsartiklar
— för **Damsömnad.** —

HERM. MEETHS, Stockholm.

Holmqvists Handelsinstitut

renommerade handelsläroverk.
speciallärare. Årskurser, terminskurser. Inträde helst
vid terminens början, 20 Aug. och 12 Jan. Plats anskaffas i
flesta fall. Holmqvists skrifmetod är landets mest spridda
och af staten antagen som normalmetod. Begär program.

Filip Holmqvist.

Öfverlärare vid Tekniska skolan i Stockholm, lärare vid Chalmersska
institutet, ledamot af Sv. Revisorsamfundet.

S. T. A. 014515

Bikupan,

21 Klarabergsgatan 21.

Svenska fruntimmersarbeten: Hemväfda Gardi-
ner, Nationaldräkter, Broderier, stickade och
virkade arbeten, glödrerade artiklar, träsnide-
rier, Dockor, Lampskärmar, Barnkläder, För-
kläden, Mössor, Askar med modeller för »baby»-
utstyrslar, Lappskor m. m.

Beställningar mottagas på Linneutstyrslar och
alla slags fruntimmersarbeten. Märkning med bro-
deri och bläck utföres.

Broderade Remsor.

Knypplade och virkade Spetsar finnas på
lager.

Rekvitioner från landsorten expedieras skynd-
samt och omsorgsfullt. Allm. Tel. 51 65.

Anmälan.

Dagny utkommer **1902** med 20 häften, utgörande minst 28 tryckark.

Priset för hel årgång:

För medlemmar af *Fredrika-Bremer-Förbundet* ... kr. 3,50.

För icke medlemmar af *Fredrika-Bremer-Förbundet* » 5,00!

Förbundsmedlemmar prenumerera å *Fredrika-Bremer-Förbundets* byrå, 54 Drottninggatan, personligen eller medelst postanvisning. Icke förbundsmedlemmar kunna prenumerera dels vid alla postanstalter i riket, dels på förbundsbyrån, dels äfven hos hrr bokhandlare.

Lösnummer kunna erhållas å *Fredrika-Bremer-Förbundets* byrå till ett pris af 30 öre för enkelhäfte.

Trots alla anfall, som i konkurrenslyfte riktats mot

V A D E M E C U M,

hafva dock nedanstående utlåtanden icke kunnat vederläggas.

Utdrag ur intyg af Professor E. Almquist:

----- Detta *Vademecum* har alltså en mycket kraftig bakteriedödande verkan och *öfverträffar i detta hänseende den i handeln befintliga koncentrerade stomatolen.* *) -----

Stockholm den 14 Maj 1897.

E. Almquist, Prof. i Hygien vid K. Karol. Inst.

Utdrag ur intyg af Professor Olof Hammarsten:

----- uti ifrågavarande recept ingår ett kraftigt antiseptiskt medel, men icke något för hälsan skadligt ämne. -----

Upsala den 2 Januari 1897.

Olof Hammarsten.

Utdrag ur intyg af Doktor Germund Wirgin:

1 % lösning af munvattnen.

Vademecum dödade i regel Kolerabakterien på 1 min., Difteribacillen på 2 min.					
Dentolin	>	>	>	> 1 >	> 3-4 >
Gahnelit	>	>	>	> 1 >	> 4 >
Stomatol	>	>	>	> 1-2 >	> 4 >
Azymol	>	>	>	ej på 1/2 tim.,	ej på 1 tim.
Aseptol	>	>	>	ej på 24 tim.,	ej på 24 tim.

Stockholm den 11 Juni 1899.

Germund Wirgin,

Leg. Läkare, Amanuens v. Karol. Institutets hyg. afdeln.

*) Kursiveringen af annonsören.

Annonser för DAGNY

upptagas af

fröken Ingeborg Bergström, 31 Östermalmsgatan 31.

Adress:

Fredrika-Bremer-Förbundet: Drottninggatan 54.

Rikstelefon 27 62.

Förbundets byrå öppen 11-4.

Allm. tel. 48 16.